

Budou domy přírody v ČR?

Pavel Pešout, Lenka Šoltysová, Tomáš Licek

Mezi hlavní priority ochrany přírody a krajiny patří osvěta a informování veřejnosti, bez jejíž podpory by nebylo možné tuto ochranu účinně a dlouhodobě zajišťovat. Z řady účinných nástrojů pro komunikaci s veřejností patří investičně i provozně k nejnáročnějším návštěvnická střediska ve zvláště chráněných územích.

Potřeba budování návštěvnických středisek v místech s významným přírodním a kulturním dědictvím narůstá s touhou lidí poznávat, cestovat a navštěvovat zajímavé destinace. Oblasti cenné z hlediska ochrany přírody a krajiny jsou často ekonomicky marginální a cestovní ruch zde představuje významný a někdy i jediný rozvojový potenciál. Ochrana přírody musí zvládnout jednotlivé rekreační aktivity a usměrňovat je tak, aby nedocházelo k nezvratnému poškození předmětů ochrany, proto podporuje udržitelný cestovní ruch a formy šetrné turistiky. Jejím cílem je i přispět k rozvoji domácího cestovního ruchu. Jedním z účinných nástrojů vedle terénních informačních systémů (naučné stezky, informační panely) a tiskových materiálů jsou návštěvnická střediska s kompletní nabídkou služeb. Překážkou v jejich realizaci jsou však vysoké investiční i provozní náklady. Proto AOPK ČR navrhla, aby jejich výstavba byla zařazena mezi předměty podpory v Operačním programu Životní prostředí, který je spolufinancován z fondů EU. Zdůvodnění návrhu opřela jednak o hlavní úkol stanovený ve Strategii ochrany biodiverzity ČR (za-

bezpečit stálou informační kampaň a prezentaci významu biologické rozmanitosti a udržitelného způsobu využívání jejích složek a zajistit dostupnost těchto informací) a jednak o opatření Státního programu

ochrany přírody a krajiny ČR. V roce 2006 byl návrh Agentury přijat a projekty výstavby návštěvnických středisek jsou v plánovacím období 2007–2013 podpořeny v prioritní ose 6.

Co je dům přírody

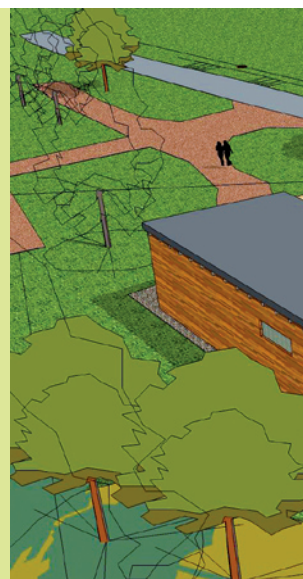
Dům přírody je moderní návštěvnické středisko, které:

- vítá návštěvníky v místě vysoké návštěvnosti,
- informuje různými formami veřejnost o fenoménech konkrétní CHKO, nosným prvkem je interaktivní expozice o přírodě a krajině představovaného území v interiéru a exteriéru,
- zvyšuje povědomí o základních principech a důvodech ochrany přírody a krajiny, vzbuzuje zájem a vytváří pozitivní vztah návštěvníků k navštívenému místu i obecně k ochraně přírody a krajiny,
- napomáhá při osvětě návštěvníků a usměrnění jejich pohybu v chráněném území (včetně organizování terénních programů s certifikovanými průvodci apod.),
- poskytuje naučné a výukové programy pro návštěvníky a školy,
- poskytuje základní informace v oblasti cestovního ruchu (ubytování, doprava, kulturní akce v regionu ad.) ve spolupráci s místním destinačním managementem,
- umožňuje setkávání místních obyvatel v příjemném prostředí,
- zajišťuje prodej publikací, regionálních produktů, kvalitních suvenýrů, propagačních předmětů, map a vzdělávacích materiálů vztahujících se k danému místu.

Perspektivní pohledy na objekty Domu přírody Moravského krasu.

*Autor
P. P. Architects s.r.o.*

Program AOPK ČR Dům přírody

Základní vizí programu Dům přírody, který AOPK ČR zpracovala v letech 2007–2008, je pozitivní osvěta a výchova návštěvníků, obyvatel a uživatelů chráněných území. Cílem je vybudovat síť návštěvnických středisek – domů přírody ve vybraných chráněných krajinných oblastech. Program má podporu ministerstva životního prostředí, které v letech 2010–2011 realizovalo projekt Metodická podpora návštěvnických středisek ve velkoplošných zvláště chráněných územích ČR, jehož hlavními úkoly bylo sestavení metodiky zaměřené na způsob interpretace přírodního dědictví a činnost návštěvnických středisek s využitím zahraničních zkušeností, vypracování modelu provozu návštěvnického střediska včetně analýzy možného financování jeho provozu, výzkum cílových skupin návštěvníků a lokalit vhodných pro umístění domů přírody a školení provozovatelů návštěvnických středisek zahraničními lektory z USA, Spojeného království a Spolkové republiky Německo (RŮŽIČKA a kol. 2011).

Hned na počátku přípravy programu bylo zřejmé, že vytvořit síť návštěvnických středisek, kde by byl jediným investorem stát, není z finančních, časových a kapacitních důvodů možné. Proto byl program formulován jako projekt, který umožní realizaci jednotlivých návštěvnických středisek formou využívající principy tzv. projektů PPP (*Public Private Partnership*). Velká pozornost byla věnována formulaci co nejpřesnějšího rámce pro zadávání jednotlivých projektů a nastavení metodické koordinace na celostátní úrovni. Byl zpracován Jednotný architektonický koncept, manuál pro navrhování návštěvnických středisek AOPK ČR (viz box *Jak vypadá dům přírody?*) a nastaven systém projednávání jednotlivých domů přírody na celostátní úrovni prostřednictvím odborné pracovní skupiny pro program Dům přírody (zřízené ředitelem

Vstup do Domu přírody Třeboňská využívajícího prostory zámku Třeboň

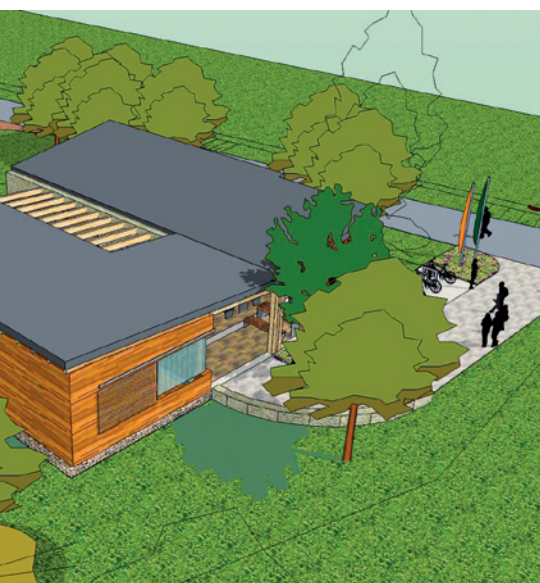
Foto Miroslav Hátel

Jak vypadá dům přírody?

Dům přírody je vždy umístován v konkrétním místě zvoleném po dohodě se samosprávou, místní veřejností a dalšími partnery.

Jeho řešení vychází z Jednotného architektonického konceptu AOPK ČR (DAVID, VELKOVÁ 2009), ten předpokládá především splnění těchto požadavků:

- stavba je ukázkovým nízkoenergetickým objektem z přírodních a místních materiálů (s výjimkou rekonstrukcí kulturních památek), s provozem šetrným k životnímu prostředí,
- objekty jsou jednotně označeny – název (např. Dům přírody Moravského krasu), vlajky, pylon, barevnost, písmo,
- řešení interiéru a výtvarné ztvárnění trvalé expozice vychází z jednotných pravidel respektujících členění objektu a minimální prostorové požadavky,
- v interiéru i exteriéru jsou využita díla regionálních výtvarníků, prvky místních tradičních výrobků a řemesel,
- trvalá expozice, věnovaná historii, přírodě a krajině předmětného chráněného území, je interaktivní s využitím moderní audiovizuální technologie,
- orientační systém má jednotnou grafickou podobu,
- v objektu jsou dostatečné prostory pro krátkodobé výstavy a setkávání místních obyvatel, pro veřejnost je přístupné dostatečné kapacitní sociální zařízení.

AOPK ČR v roce 2009). Ke spolupráci na projektech byli přizváni vedle architektů i významní výtvarníci, grafici a sochaři s cílem překročit bariéry mezi odborníky a návštěvníky. Umělecká díla umožňují pochopit vztah člověka a přírody skrze emoce a zesilují vnímání místa (BARTOŠ 2010).

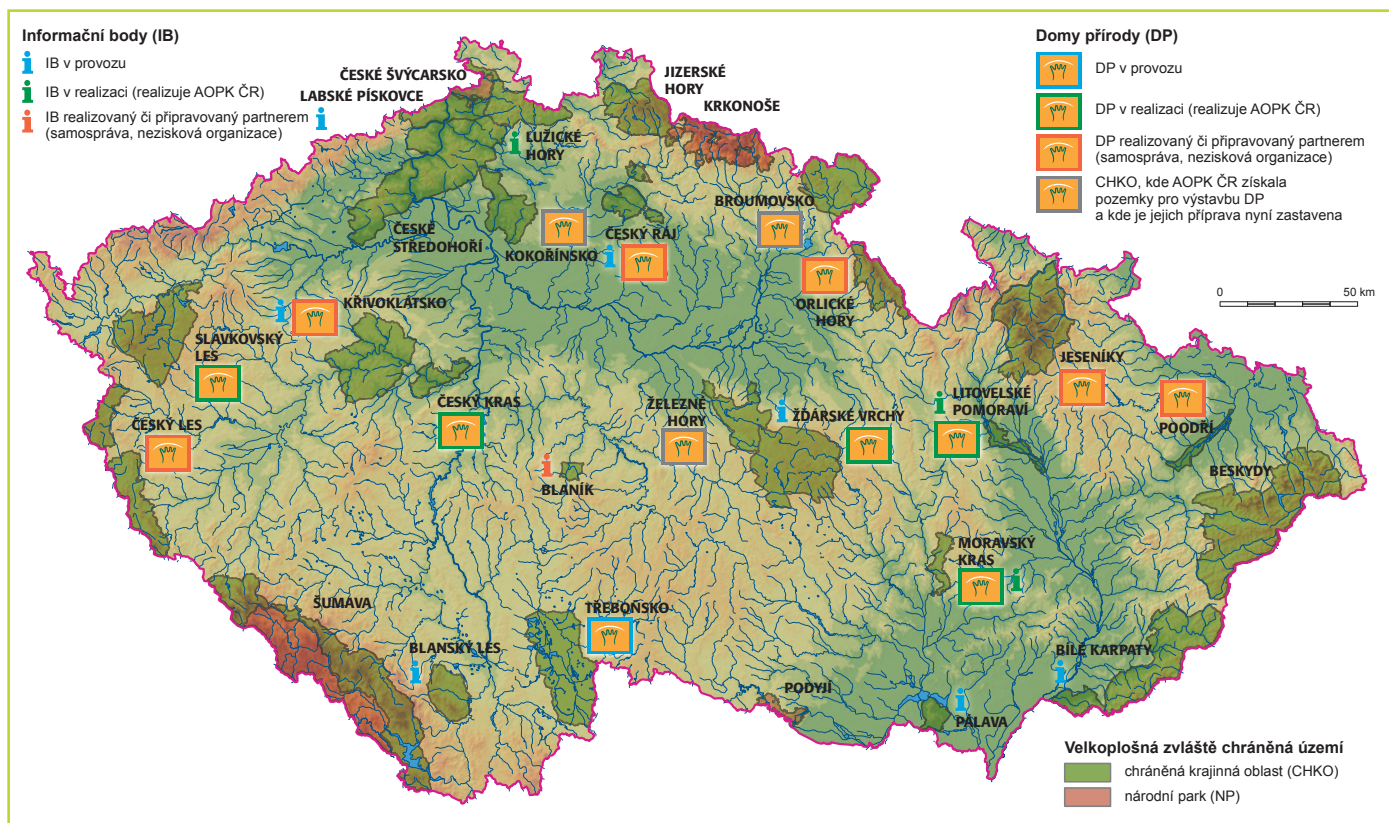
Pro každý dům přírody je ustavena místní pracovní skupina, jejímiž členy jsou kromě pracovníků AOPK ČR zástupci budoucího provozovatele, obcí, krajů, neziskových organizací a dalších partnerů z regionu (např. podnikatelů v cestovním ruchu). Umístění návštěvnického střediska je výsledkem dohody mezi AOPK ČR a místními partnery, která zároveň podmiňuje udržitelnost provozu domu přírody vzhledem k jeho financování z více zdrojů.

AOPK ČR podporuje provoz všech domů přírody, tedy i těch, kde není investorem.

Na jejich činnost ročně přispívá finanční částkou odpovídající minimálně jedné třetině celkových provozních nákladů. Zbytek finančních prostředků si musí provozovatel zajistit z vlastní činnosti a z místních a regionálních finančních zdrojů. Smlouvy o spolupráci garantují zajištění rozsahu a kvality poskytovaných služeb, dodržování Jednotného architektonického konceptu a grafického manuálu. Provoz bude až na odůvodněné výjimky celoroční, s případným omezením mimo sezonu.

Současný stav programu

V roce 2010 byl zahájen provoz Domu přírody Třeboňská jako vůbec prvního objektu realizovaného v rámci programu. Vznikl ve státním zámku Třeboň minimální úpravou prostor a stávající expozice *Krajina*

Stav realizace programu AOPK ČR Dům přírody k 31. 12. 2011

Zpracoval Ivan Balák

Program využívá zkušenosti z provozu návštěvnických středisek v zahraničí, např. Haus der Natur ve Feldbergu.

Foto Stefan Büchner

a lidé, otevřené v roce 2004. Provozovatelem je Informační a kulturní středisko města Třeboně.

AOPK ČR dále realizuje Dům přírody Litovelského Pomoraví (lokalita Horka nad Moravou; provozovatel Centrum ekologických aktivit – Sluňákov, o. p. s.), Dům přírody Moravského krasu (lokalita Skalní mlýn; provozovatel Dům přírody Moravského krasu, o. p. s.), Dům přírody Slavkovského lesa (lokalita Kladská; provozovatel Lesy ČR, s. p., LZ Kladská), Dům přírody Žďárských vrchů (lokalita Krátká; provozovatel Chaloupky, o. p. s.) a zahájila přípravu projektu Dům

přírody Českého krasu (lokalita Koněprusy; provozovatel Správa jeskyní ČR). AOPK ČR rovněž zajistila pozemky pro domy přírody v CHKO Broumovsko (Dolní Adršpach), Jeseníky (Karlova Studánka), Železné hory (Seč) a Kokořínsko (Kokořínský důl), u kterých je však další příprava pozastavena, stejně jako v CHKO Jizerské hory a CHKO Křivoklátsko.

Nestátní žadatelé – místní partneři – zpracovali projekty a podali žádosti o podporu pro Dům přírody Českého lesa (lokalita Klenčí pod Čerchovem; provozovatel Městys Klenčí pod Čerchovem), Dům přírody Poodří

(lokalita Bartošovice; provozovatel ZO ČSOP Nový Jičín). Je zpracovaný projekt pro Dům přírody Orlických hor (lokalita Uhřínov; provozovatel o. s. Villa Nova Uhřínov). Přípravy a projednávání záměrů probíhají v chráněných krajinných oblastech Český ráj, Bílé Karpaty a Blaník (viz mapa).

Při sestavování státního rozpočtu pro rok 2011 bylo nutné sáhnout k úsporným opatřením, přestože ministerstvo životního prostředí opakovaně v letech 2009–2011 program Dům přírody schválilo. Úpravou projektových dokumentací byly sníženy rozpočtové náklady na již vyprojektovaná návštěvnická střediska a byl redukován počet plánovaných domů přírody. Z původního záměru vybudovat v letech 2007–2013 celkem 15 návštěvnických středisek jich bylo k realizaci vybráno pouze pět. Naštěstí program umožňuje využít principu veřejně soukromého partnerství, tedy zapojení nestátních investorů. U objektů, kde nově nebude investorem AOPK ČR, probíhají jednání o jejich převzetí místními partnery. Řešením je i možnost nahradit návštěvnické středisko tzv. informačním bodem, tedy menším sezonním objektem bez trvalé expozice, jehož realizace je finančně méně náročná.

Závěrem

AOPK ČR věnuje v posledních letech zvýšenou pozornost návštěvnické infrastruktuře v terénu, protože zpřístupnění přírodního dědictví a jeho vhodná interpretace je základním předpokladem k udržení a získání

Zahraniční zkušenosti, spolupráce a inspirace

NĚMECKO

■ **Haus der Natur Feldberg (Naturpark Südschwarzwald)**

Díky dlouholeté spolupráci s ředitelem návštěvnického střediska Stefanem Büchnerem bylo možno získat detailní informace o přípravě, realizaci a provozu center ochrany přírody v chráněných územích odpovídající CHKO ve spolkové zemi Baden-Württemberg.

■ **návštěvnická střediska v národním parku Bavorský les**

Pozitivní přístup k návštěvníkovi, moderní vnitřní a vnější expozice jsou ukázkou vysokého standardu v oblasti práce s veřejností. Příkladem dobré praxe je oslovení přestraných obyvatel a zahraničních návštěvníků v jejich rodném jazyce včetně češtiny.

■ **Haus der Berge v národním parku Berchtesgaden**

Výstavba nového návštěvnického střediska s výstavní plochou 1 000 m² v hodnotě 19 mil. eur a s využitím moderních audiovizuálních technologií.

■ Výstavba a provoz návštěvnických středisek jsou spolufinancovány z fondů EU za účasti příslušného zemského a regionálních rozpočtů. Stavba NS Feldberg byla realizována již před 10 lety ze 70% z prostředků EU. Činnost center je spolufinancována z Evropského fondu pro rozvoj venkova (ELER).

■ Odkazy: www.naturpark-suedschwarzwald.de, www.naturschutz.landbw.de/servelet/is/69379/, http://www.nationalpark-bayerischer-wald.de/zu_gast/index.htm, <http://www.nationalpark-berchtesgaden.bayern.de/hausderberge/start/index.htm>

RAKOUSKO

■ **Návštěvnické centrum v národním parku Thayatal**

Bylo realizováno v roce 2003 s přispěním prostředků Evropského fondu pro regionální rozvoj (ERDF), svými rozměry je blízké konceptu Dům přírody.

■ **Návštěvnické centrum v národním parku Hohe Tauern**

Nejmodernější rakouské návštěvnické středisko s unikátní expozicí za využití audiovizuálních technologií bylo otevřeno v červenci 2007 v Mittersillu.

■ Návštěvnická centra jsou v Rakousku financována z Evropského fondu pro regionální rozvoj (ERDF), z příspěvku spolkových ministerstev a příslušných měst. Činnost je podporována z Programu rozvoje venkova 2007–2013.

■ Odkazy: www.np-thayatal.at
www.nationalparkzentrum.at

ŠVÉDSKO

■ **NATURUM**, síť 28 návštěvnických center Švédské agentury pro ochranu životního prostředí EPA

■ Odkazy: <http://naturvardsverket.com/Documents/publikationer/978-91-620-5939-2.pdf>

<http://www.vattenriket.kristianstad.se/naturum/index.php>

www.puuinfo.ee/pdf/konv_PuitHomseElukeskVoti10/FredrikPettersson.pdf

BULHARSKO

■ **Návštěvnické středisko Pomorijské jezero** (chráněná přírodní rezervace a lokalita Natura 2000)

Bylo otevřeno v roce 2010, spolufinancováno Evropským fondem pro regionální rozvoj, v rámci Operačního programu Životní prostředí 2007–2013, PO 3 Ochrana a obnova biodiverzity.

■ Odkazy: www.greenbalkans.org/pomoriecenter

USA A VELKÁ BRITÁNIE

■ Návštěvník nepřichází s cílem v přírodě se učit, ale chce přírodu prožít a zažít – Freeman Tilden, zakladatel oboru interpretace místního dědictví.

■ Interpretační plánování, model 5M (Brochu 2003), průzkum návštěvnosti a stanovení cílových skupin, výběr vhodných médií pro interpretaci prezentovaly v ČR lektorky Amy Arends Vesela, Delia Clark z USA a Claudia Adkins z Centra interpretačních studií v Perth College.

■ Interpretační plán a případová studie návštěvnického střediska Národního parku Denali.

■ Příprava a financování nové expozice v návštěvnickém centru národního parku Yosemite.

■ Interpretační plán a návrh designu expozic pro Muzeum římské armády a pevnost Vindolanda.

■ Odkazy: www.southdenali.alaska.gov, <http://www.nps.gov/yose/planyourvisit/historic.htm>, <http://www.vindolanda.com>

podpory veřejnosti pro ochranu přírody a krajiny. Program Dům přírody umožňuje tuto infrastrukturu doplnit v nejcennějších a nejnavštěvovanějších chráněných územích České republiky o moderní a kvalitně vybavená návštěvnická střediska, která jsou zřizována a provozována ve spolupráci s místními partnery a s využitím místních zdrojů. Věříme, že veřejnost toto úsilí oce-

ní trvalým zájmem o problematiku ochrany přírody a krajiny, která neodmyslitelně patří do života společnosti.

Poznámka

AOPK ČR bude do budoucna podporovat pouze provoz zařízení začleněných do sítě návštěvnických středisek, vybudovaných v rámci programu Dům přírody, a infor-

mačních bodů, které ji ve vybraných CHKO doplňují (např. Luž v CHKO Lužické hory, Macocha v CHKO Moravský kras, Šargoun v CHKO Litovelské Pomoraví, Bukovina v CHKO Český ráj).

Seznam použité literatury najdete na www.casopis.ochranaprirody.cz.

Autoři pracují na ředitelství AOPK ČR

SUMMARY

Pešout P., Šoltysová L. & Licek T.: Will the Houses of Nature Be in the Czech Republic?

The Nature Conservation Agency of the Czech Republic (NCA CR) has been paying special attention to visitor infrastructure in Specially Protected Areas as well as to communication, education and public awareness. Within such efforts, the Houses of Nature Programme, carried out in 2007–2008, was an important tool. The Programme allows to co-operate with partners from the particular region (PPP, Public – Private partnership). Within the project, the NCA CR developed

the Consistent Architecture Line, a manual for developing visitor centres and a lay-out manual. The designing the particular Houses of Nature has been co-ordinated at the national level. The NCA CR supports running and operations all the Houses of Nature, including those which are not built by it. It is supposed that the operator shall cover two thirds of costs, using benefits from its activities and from local and regional financial sources. In 2010, the first NCA CR's House of Nature was open – the Třeboň Region House of Nature. Originally, the intention had been to build 15 visitor centres across the country in 2007–2013. Nevertheless, due to budgetary restrictions, only five of them were selected to be built, namely in the Litovelské Pomoraví/Litovel Morava River Basin, Moravský kras/Moravian Karst, Slavkovský les/Slavkov Forest Mts., Žďárské vrchy Hills and the Český kras/Bohemian Karst.